

АКАДЕМІЯ ПРИКОРДОННИХ ВІЙСЬК УКРАЇНИ
ім. БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

280003, м. Хмельницький, вул. Шевченка, 46.

тел. 9-90-04, факс 72-08-02

КОРОЛЬОВ ОЛЕКСАНДР ПЕТРОВИЧ

УДК 378:355

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ
ВИКЛАДАЧІВ-ПОЧАТКІВЦІВ
ВІЙСЬКОВОГО ВУЗУ

Спеціальність 20.02.02 + 19.00.02

Військова педагогіка та психологія

Автореферат дисертації на здобуття
наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Здобувач Корольов О. П.

Хмельницький - 1997

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

00737626 (V)

AB 39 299

Роботу виконано в Академії Прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького, Державний комітет у справах охорони державного кордону України.

Науковий керівник - кандидат педагогічних наук, доцент Гладкова Валентина Миколаївна, Технологічний університет Поділля, завідувачка кафедри педагогіки та психології.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор Щербо Алла Борисівна, Вінницький державний педагогічний університет, професор кафедри; кандидат педагогічних наук, доцент Мальцев Володимир Миколайович, Одеський інститут сухопутних військ, старший викладач.

Провідна організація:

Київський військовий гуманітарний інститут,
Міністерство оборони, м. Київ.

Захист відбудеться " 17 " лютого 1998 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 70.705.02. Академії Прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, вул. Шевченка, 46.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Академії Прикордонних військ України, м. Хмельницький, вул. Шевченка, 46.

Автореферат розіслано "13" січня 1998 року.

Учений секретар спеціалізованої
вченої ради, к. в. н., СРС

Бастрічев В. С.

Загальна характеристика роботи

Вступ. З побудовою національного демократичного суспільства зростає роль людини. Розуміння того, що досконало володіти творчістю можна на індивідуально-професійному рівні, робить пріоритетним формування відповідних якостей особистості, адже цілком очевидним є взаємозв'язок, взаємозалежність і взаємозумовленість двох аспектів: особистість перетворює сама себе і водночас здійснює перетворюючий вплив на характер своєї діяльності. В цих умовах важко переоцінити роль, яку покликана виконувати принципово нова педагогічна теорія і практика, основоположною ідеєю якої повинна стати розробка оптимальної педагогічної технології, націленої на формування творчої особистості з урахуванням її професійної спрямованості.

Сьогодні невирішеність проблеми формування особистості зумовила таку ситуацію, в якій освіта набуває значення провідного чинника розвитку усього людства і особисто кожної людини. Цим викликана необхідність провести освіту та виховання нових поколінь у відповідність до системи ціннісних орієнтацій та соціальних нормативів, які визначають поступ людської цивілізації на порозі третього тисячоліття.

Актуальність теми. Військовий вуз є важливим фактором формування особистості і становлення творчої військово-професійної індивідуальності слухача або курсанта. Особлива роль у формуванні особистості належить офіцеру-викладачу, який зобов'язаний готувати для армії висококваліфікованих фахівців.

Він є офіцером-педагогом і офіцером-спеціалістом, його праця має практично-професійну спрямованість, вона невіддільна від службової діяльності слухачів.

Офіцер-викладач повинен уміти організовувати і мобілізувати слухачів на вирішення поставлених завдань, бути ерудованим у військово-технічній, гуманітарній та правовій сферах. Він повинен усвідомлювати відповідальність за діяльність у військовій сфері, бути психологічно готовим до дій у складних умовах.

У процесі навчання та виховання офіцери-викладачі повинні формувати у слухачів позитивне ставлення до військової служби і професії офіцера, допомагати слухачам у визначенні мети служби та шляхів її досягнення.

Таким чином, офіцер-викладач військового навчального закладу є центральною фігурою у військово-педагогічному процесі. Від рівня його підготовки і професійної діяльності, особистісних якостей залежить ефективність навчання і виховання слухачів.

Вивчення стану цієї проблеми продемонструвало, що на практиці виявляється недостатня психолого-педагогічна і методична підготовка, слабкий рівень сформованості професійно-педагогічних вмінь у викладачів-початківців військових вузів, а це викликає у них багато труднощів у перші роки практичної діяльності. Молоді педагоги мають труднощі в організації навчально-виховної роботи зі слухачами, у виборі техніки педагогічного впливу на них, не володіють методами активізації пізнавальної діяльності слухачів, формування і розвитку у них інтересу до предмета, творчої реалізації принципів та відбору форм і методів навчання та виховання у повсякденній педагогічній діяльності. Подолати труднощі входження в педагогічну професію можна, якщо у військовому вузі буде створено комплексну систему розвитку педагогічних здібностей у викладачів-початківців, яка б забезпечувала цілеспрямоване формування у них педагогічних навичок та умінь, необхідних для якісного здійснення навчально-виховної роботи.

Аналіз наукових праць свідчить, що різні аспекти з даної проблеми розглядали: особистість викладача - С. Г. Вершловський, А. І. Щербаков та ін.; творче вирішення педагогічних задач і подолання труднощів - Ю. М. Кулюткін, Г. С. Сухобська та ін.; розробка професіограми викладача - В. А. Сластенін, А. Г. Мороз та ін.; динаміка процесу формування готовності випускників вищої школи до професійної діяльності - Т. О. Грабовська, М. К. Козій та ін.; психолого-педагогічні умови успішної професійної діяльності викладача - В. Ц. Абрамян, Є. С. Барбіна та ін. Безпосередньо підготовка викладачів військових вузів досліджувалась авторами: В. О. Барабаншиковим, С. С. Муциновим, Ф. Н. Тонких, В. К. Луценко, А. М. Седовим, В. Г. Дьоміним. Але наявні наукові роботи лише частково висвітлюють проблему професійного становлення викладачів-початківців у військових вузах.

Проблема становлення офіцера-викладача в цілому, не зважаючи на її актуальність і важливе практичне значення, поки що вивчена недостатньо. Не знайшли належного висвітлення в педагогічній теорії і практиці питання розробки акмеограми офіцера-викладача, науково-обґрунтовані рекомендації щодо визначення професійної придатності; залишаються невизначеними критерії рівня готовності офіцерів до педагогічної діяльності, прийоми і засоби самостійного наукового пошуку. Педагогічна підготовка, в основному, сходить на читання лекцій, на засвоєння знань теоретичного характеру. Залишаються недослідженими варіанти змісту і методики оптимального вирішення тих педагогічних завдань, що виникають під час навчально-виховного процесу.

Таким чином, потреба в науковому обґрунтуванні професійного становлення військового викладача та його практичне значення для підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вузі обумовили вибір теми дисертаційного дослідження: "Професійне становлення викладачів-початківців військового вузу".

Зв'язок роботи з навковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана згідно плану науково-практичної діяльності Прикордонних військ України.

Об'єкт дослідження - процес професійного становлення викладачів-початківців військового вузу.

Предмет дослідження - зміст та педагогічні умови професійного становлення викладачів-початківців військового вузу.

Мета дослідження - полягає у визначенні та науковому обґрунтуванні змісту та педагогічних умов професійного становлення викладачів-початківців військового вузу.

Задачі дослідження:

1. Проаналізувати стан проблеми професійного становлення викладача-початківця військового вузу у педагогічній теорії та практиці.
2. Визначити особливості викладацької діяльності у військово-навчальних закладах та виявити значущі умови становлення викладача-початківця.
3. Розробити акмеограму викладача військового вузу.
4. Виявити, обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, педагогічні умови і способи, що сприяють ефективному професійному становленню викладача-початківця.
5. Розробити методичні рекомендації щодо професійного становлення викладача-початківця у військовому вузі.

Гіпотеза дослідження. Ефективність професійного становлення викладачів-початківців значно підвищиться, якщо розвиток формування педагогічних здібностей у них буде здійснюватись за допомогою створеної у військовому вузі комплексної системи заходів щодо організації та удосконалення професійної педагогічної діяльності, яка забезпечуватиме послідовне професійне становлення та тісну єдність навчальної та позанавчальної роботи, урізноманітнення видів і форм професійної діяльності.

Методологічну основу дослідження складають теоретичні положення про діяльнісно-творчу сутність особистості, взаємозв'язок її розвитку та професійного становлення; про роль професійної та особистісно значущої діяльності. Методологічними орієнтирами виступають ідеї взаємозалежності і взаємообумовленості педагогічних явищ, які і

надають цілеспрямованості процесу професійного становлення особистості.

Для вирішення поставлених завдань і перевірки гіпотези було використано комплекс взаємопов'язаних методів дослідження: теоретичні - вивчення та аналіз філософської, психолого-педагогічної літератури з проблем, пов'язаних з професійним становленням викладача-початківця; емпіричні - бесіда, опитування, тестування, інтерв'ю, анкетування, експеримент (констатуючий та формуючий), аналіз документів, спостереження; методи математичної статистики для обробки матеріалів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні змісту професійного становлення викладачів-початківців; розробці акмеограми військового викладача; виявленні психолого-педагогічних умов та способів забезпечення ефективності розвитку професійних здібностей та якостей особистості викладача; подальшій розробці системи організації та керування, яка сприяє удосконаленню професійного становлення викладачів-початківців.

На захист виносяться :

1. Акмеограма викладача військового вузу.
2. Умови та способи професійного становлення офіцерів-викладачів.
3. Методичні рекомендації щодо професійного становлення офіцерів-викладачів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці науково-обґрунтованих та апробованих методичних рекомендацій щодо професійного становлення викладачів-початківців; визначенні та розробці матеріалів, які необхідні для методичного забезпечення їх професійного становлення (перспективний план професійного становлення викладача); створенні рекомендацій щодо методики підготовки та проведення занять, та їх оцінки; розробці рекомендацій щодо визначення бюджету часу викладача-початківця; у конкретизації програми самовдосконалення викладача-початківця. Ці методичні рекомендації та комплекс дидактичних матеріалів можуть бути використані під час підготовки та перепідготовки викладачів військових вузів.

Достовірність результатів та основних висновків дисертаційної роботи забезпечувалась методологічною обґрунтованістю її вихідних позицій, застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів, адекватних меті та завданням дослідження, кількісним та якісним аналізом матеріалу, позитивною динамікою результатів професійного становлення викладачів-початківців.

Особистий внесок здобувача. В статтях, які опубліковані в співавторстві: "Акмеологічні основи становлення починаючого офіцера-викладача" особистим внеском автора є розроблена акмеограма викладача військового вузу; "Рівні професійної компетенції" особистим внеском автора є характеристика рівнів професійної компетенції офіцерів-викладачів. Наведені в роботі наукові матеріали і дані є самостійним внеском автора до рішення проблеми, яка досліджується.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження обговорювались на міжнародній науково-практичній конференції з проблем розвитку особистості та держави /Хмельницький, 1997/; на міжвузівських науково-практичних конференціях і семінарах /Хмельницький, 1996/; на засіданні кафедри педагогіки та психології Технологічного університету Поділля; на засіданні кафедр педагогіки та психології, соціально-економічних дисциплін Академії Прикордонних військ України ім. Б.Хмельницького, де отримали позитивну оцінку та рекомендації до захисту у спеціалізованій вченій раді Академії Прикордонних військ України.

Публікації. За матеріалами дослідження автором видано три наукові статті та методичний посібник.

Структура дисертації. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури. Рукопис містить в собі 218 сторінок машинописного тексту. Ілюстративний матеріал подано на 13 таблицях, 8 малюнках. Бібліографія включає 167 найменувань на 13 сторінках.

Основний зміст роботи

У вступі обґрунтована актуальність проблеми, визначені об'єкт, предмет і мета дослідження, сформульовані гіпотеза та завдання, розкрита методологічна основа дослідження, висвітлена наукова новизна, теоретичне та практичне значення роботи, виділені положення, що вносяться на захист, наведені відомості про апробацію дисертації та впровадження її результатів у практику.

У першому розділі - "Психолого-педагогічні основи професійного становлення викладачів-початківців" - аналізується стан проблеми у філософській та психолого-педагогічній літературі. Визначені особливості викладацької діяльності у військово-навчальних закладах та виявлені значущі якості становлення викладача-початківця.

У результаті вивчення теоретичних джерел встановлено, що спроби розглянути питання професійного становлення особистості були зроблені Й. Г. Песталоцці, Д. Локком, Ж.-Ж. Руссо, Я. А. Ко-

менським, Я. Корчаком, К. Д. Ушинським та ін. У працях цих авторів підкреслюється необхідність професійного характеру педагогічної діяльності та професійних якостей особистості викладача.

У 20 - 30-і роки цього століття робились спроби виділення прийомів, дій та класифікації функцій викладача в працях С. І. Гусева, П. М. Парибока, С. В. Іванова, М. В. Соколова, М. М. Рубінштейна, А. С. Макаренка.

У 40 - 50-і роки зверталася увага на формування педагогічної майстерності та психічних якостей викладача в роботах авторів: Н. Г. Кушкова, С. Л. Рубінштейна, В. Н. Сорока-Росинського, М. А. Петрова, О. М. Леонтьєва.

У 60-і роки посилилась увага до питань професійної підготовки викладача, про що свідчать роботи Ф. М. Гоноболіна, Є. М. Кабансової-Меллер, Н. В. Кузьміної, А. І. Ліпкина, П. Я. Гальперіна, А. І. Щербакова, та ін.

На сучасному етапі проблема професійного становлення викладача досліджувалась за такими основними напрямками: особистість викладача - С. Г. Вершловський, А. І. Щербаков, О. О. Бодальов, В. В. Бойко, В. Х. Гашимова; творче вирішення педагогічних завдань і подолання труднощів - Ю. М. Кулюткін, Г. С. Сухобська, Б. С. Гершунський, В. М. Турченко; розробка професіограми викладача - В. А. Сластенін, А. Г. Мороз, В. В. Єсарєв, П. О. Кривонос; динаміка процесу формування готовності випускників вищої школи до професійної діяльності - Т. О. Грабовська, В. В. Зелюк, М. К. Козій, М. Г. Вієвська; психолого-педагогічна основа професійної діяльності - А. Ц. Абрамян, Є. С. Барбіна, Т. О. Нагорна, М. М. Барактін.

Питання професійного становлення офіцерів-викладачів розглядали: В. О. Барабанщиків, С. С. Муцинов, В. Г. Дьомін, А. Н. Авер'янов, В. Ф. Желізняк, В. К. Луценко, А. М. Сєдов, Ф. Н. Тонких.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з досліджуваної проблеми засвідчив, що: а) психолого-педагогічні аспекти професійного становлення викладачів-початківців розроблені недостатньо; б) відсутні експериментальні дослідження, які б дозволили сформулювати науково-обгрунтовані висновки щодо розвитку педагогічних здібностей і якостей особистості викладача-початківця. Таким чином, професійне становлення викладачів-початківців не було предметом спеціальних досліджень і тому потребує свого наукового обгрунтування.

Результати вивчення досвіду професійного становлення викладачів-початківців у військових вузах свідчать про відсутність чітко організованої, керованої системи з цієї проблеми. Результати дослідження показали, що низький рівень проведення навчальних за-

нять викладачами-початківцями спричинений, перед усім, слабкою педагогічною та методичною підготовкою.

Грунтуючись на результатах аналізу, професійне становлення офіцера-викладача-початківця автор розглядає як явище соціальне та психолого-педагогічне. Воно обумовлюється особливостями та специфікою майбутньої діяльності офіцера.

Під професійним становленням викладача-початківця автор розуміє усвідомлення професійної діяльності як суспільно-необхідної, що потребує постійного оновлення знань, опанування педагогічними навичками та вміннями, професійного самовдосконалення.

Становлення офіцера-викладача повинно спрямовуватися на всебічний розвиток його особистості, систему його особистісних орієнтацій, мотивів, дій, уявлень про себе як про фахівця, формування здатності до самоаналізу та самовдосконалення.

Автором проаналізовані особливості викладацької діяльності у військових навчальних закладах і визначенні значущі умови для успішного становлення викладачів-початківців. З їх урахуванням автор виділив основні навчально-виховні функції: освітню, виховну, розвиваючу, мотивуючу, конструктивну, організаторську, комунікативну, гностичну, зміст яких розкриті у дисертаційній роботі.

Основне завдання професійного становлення викладача полягає у тому, щоб за оптимальний термін оволодіти певним рівнем педагогічної майстерності.

Професійне становлення автор розглядає як сукупність наступних компонентів: цільового, мотиваційного, змістового, операційного, контроль-коригуючого. У професійному становленні викладачів були визначені та охарактеризовані наступні етапи: підготовчий, активно-аналітичний, оцінно-корективний.

У другому розділі - "Зміст, шляхи та умови професійного становлення викладачів-початківців у військовому вузі" розглядаються: акмеограма офіцера-викладача, основні умови вдосконалення професійного становлення, комплекс форм і методів професійного становлення викладачів-початківців.

Виходячи з аналізу діяльності викладача у військовому вузі автор розробив акмеограму.

Під акмеограмою офіцера-викладача автор розуміє систематизовані вимоги до фаху, індивідуально-психологічні особливості фахівця, психічні та психофізіологічні вимоги, що висуваються до фахівця.

Акмеограма офіцера-викладача містить вісім блоків: 1) вимоги до офіцера-викладача; 2) професійні функції; 3) результати професійної

діяльності; 4) знання в галузі теорії та практики; 5) навички та вміння професійної діяльності; 6) якості військового викладача; 7) професійні позиції; 8) акмеологічні інваріанти.

Вимоги до офіцера-викладача, професійні функції та результати професійної діяльності розкриті в першому розділі. Розглянемо сутність інших блоків, сформованих автором.

Знання в галузі теорії і практики - це знання з педагогіки та психології про сутність праці викладача, про особливості педагогічної діяльності, педагогічного спілкування, особливості викладача, про психічний розвиток слухачів, їх вікові особливості. Ці знання поділяються на фундаментально-методологічні, теоретико-практичні, військово-професіональні, методичні.

Навички та вміння професійної діяльності - це педагогічні дії викладача. Педагогічні дії - це дії, що використовуються на досить високому рівні (усвідомлено, відповідно до нормативних характеристик). Вони визначають характер мети та завдань професійної діяльності офіцера-викладача, які є системою ціннісних орієнтацій, мотивів, стилю, спрямованих на виявлення унікальності та неповторності особистості офіцера-викладача.

Якості військового викладача - це пізнавальні особливості викладача. Аналіз цих якостей дозволяє збагнути внутрішній світ викладача, оцінити його психологічну зрілість і підготовленість до виконання професійної діяльності.

Професійні позиції - це стійкі системи ставлення офіцера-викладача (до слухачів, до інших викладачів та до діяльності), що визначають його поведінку, а також здатність до наукового обґрунтування, критичного обмірковування і творчого застосування концепцій, форм і методів пізнання, управління та конструювання професійної діяльності.

Акмеологічні інваріанти - це компоненти структури професіоналізму (які формуються та використовуються), що обумовлюють результативний, ефективний, оптимальний, творчий потенціал і найвищу продуктивність праці офіцера-викладача.

В процесі дослідження автором були виявлені основні *способи* вдосконалення професійного становлення, а саме:

1. Організація на академічному та кафедральному рівні теоретичної та методичної підготовки офіцерів-викладачів.
2. Взаємодія академічного та кафедрального рівнів у процесі керівництва професійним становленням.
3. Професійне самовдосконалення офіцерів-викладачів.

Для теоретичної і методичної підготовки офіцерів-викладачів автором визначені такі форми і методи:

на академічному рівні - науково-методичний семінар, стажування у військах, НДР, командирська підготовка, навчально-методичні збори, видання методичних збірників, конкурс Академії "Викладач року" та інші;

на кафедральному рівні - конструктивно-методичний семінар "Вступ до фаху", методичний семінар кафедри, пробні заняття, відкриті заняття, робота з наставником, обовільне відвідування занять, робота на ПМК та інші;

на рівні самовдосконалення - вивчення передового досвіду, самоосвіта тощо.

Зміст акмеограми офіцера-викладача свідчить, що викладачі-початківці повинні володіти широким діапазоном знань, умінь, якостей, які складають професійну структуру військового викладача.

У третьому розділі - "Дослідно-експериментальна перевірка ефективності професійного становлення викладачів-початківців", висвітлюється перебіг та результати експериментального дослідження.

Дослідження з даної теми проводилось на базі Академії Прикордонних військ України з 1994 року по 1997 рік. В процесі дослідження до співробітництва було залучено 900 чоловік; з них офіцерів-викладачів - 220 чоловік. Проведені бесіди з 163 викладачами-початківцями, здійснено опитування 600 слухачів Академії. Зібрано і опрацьовано 1800 анкет. Вивчено атестаційні матеріали 163 офіцерів-викладачів. До експерименту запрошувались викладачі-початківці зі стажем роботи до 1 року - 83 чоловіки, 2 роки - 80 чоловік. Експертами були 50 викладачів.

Для проведення експериментального дослідження автором були відібрані 4 експериментальних групи в кількості 85 чоловік і 4 контрольних групи в кількості 78 чоловік. Відбір їх здійснювався на основі таких вимог: експериментальна або контрольна група складається з офіцерів-викладачів двох або чотирьох кафедр; експериментальні і контрольні групи добираються за приблизно однаковим рівнем освіти і підготовки.

Методика проведення експериментального дослідження передбачала: визначення форм і методів педагогічного впливу на професійне становлення; розробку планів академічного та кафедрального рівнів та їх застосування; розробку методики збирання та обробки даних; визначення критеріїв оцінки ефективності професійного становлення викладачів-початківців.

Вивчення професійного становлення викладачів-початківців відбувалось за критеріями: "знання", "вирішення педагогічних завдань", "мотиви".

На початку експериментальної роботи автором було вивчено загальний стан справ з професійного становлення офіцерів-викладачів експериментальних і контрольних груп, знято початковий зріз (табл. 1).

Таблиця 1.

Рівень професійної компетенції на початку експерименту.

ГРУПИ	Рівень компетенції					
	5-тий	4-тий	3-тий	2-тий	1-ий	
	кіл. в люд.		кіл. в %			
1	Експериментальні	-	-	2 9.5	6 28.5	13 61.9
	Контрольні	-	3 16.6	4 22.2	5 27.8	6 33.3
2	Експериментальні	-	-	2 9	8 36.4	12 54.5
	Контрольні	-	-	1 4.2	6 25	14 58.3
3	Експериментальні	-	1 5.3	2 10.5	7 36.8	9 47.7
	Контрольні	-	1 5.9	4 16.7	2 11.7	13 76.5
4	Експериментальні	-	2 8.7	3 13	6 26.1	12 52.2
	Контрольні	-	2 10.5	3 15.8	1 5.3	13 68.4
Усього						
	Експериментальні	-	3 3.5	9 10.6	27 31.8	46 54.1
	Контрольні	-	6 8	12 16	14 18.7	46 61.1

Отримані дані свідчать, що на початку дослідницької роботи викладачі-початківці контрольних та експериментальних груп мають майже однаковий рівень опанування професійними якостями і педагогічними вміннями.

Визначення початкового рівня професійної компетенції викладачами-початківцями дозволило автору простежити динаміку розвитку всього професійного становлення та здійснити порівняльний аналіз на контрольних етапах. В основному, визначення початкового рівня опанування професійними якостями та педагогічними вміннями дозволило ефективно і цілеспрямовано здійснити педагогічний вплив на професійне становлення викладачів-початківців.

Подальша експериментальна робота була спрямована на вивчення особливостей, умов і шляхів професійного оволодіння якостями і вміннями викладачами-початківцями експериментальних і контрольних груп у процесі становлення.

З цією метою серед офіцерів-викладачів експериментальних груп, що розпочали педагогічну діяльність, помітно прискорюється процес опанування професією викладача. Так 89% офіцерів-викладачів експериментальних груп займаються самовдосконаленням, а з контрольних - 63.3%; у більш повному обсязі уявляють і називають професійні якості і педагогічні вміння викладачі-початківці експериментальних груп - 88.9%; (контрольних - 48.8%); 88.3% викладачів-початківців експериментальних груп до кінця другого етапу становлення засвоїли програму самовдосконалення, 54.5% з них успішно реалізували наданий час для самовдосконалення.

Для перевірки рівня сформованості професійних якостей та вмінь перед викладачами-початківцями контрольних та експериментальних груп було поставлено проблему: розв'язати певне педагогічне завдання. Результати наведені на мал.1:

76 % - Б	24%
	А

контрольні групи

53 %	47 %
	А

експериментальні групи

Рис. 1. Порівняльна характеристика розв'язування педагогічних завдань

Наявність відмінностей у розв'язанні педагогічних завдань викладачами-початківцями експериментальних і контрольних груп дає можливість підійти до питання про відмінності в оволодінні професійними

якостями та вміннями. Як свідчать наведені дані (рис. 1), існує різна кількість викладачів-початківців, що успішно виконали завдання. Автор проранжував результати викладачів-початківців експериментальних і контрольних груп, яке продемонструвало достатньо чіткий їх розподіл за трьома групами.

Розподіл викладачів-початківців, що перебувають на різних щаблях професійної діяльності, дає повне обґрунтування їх характеристики. Отримані дані є доказом правомірності зарахування викладачів-початківців контрольних і експериментальних груп до двох різноманітних рівнів опанування професійними якостями та вміннями.

Проведена робота дозволила активізувати працю викладачів-початківців експериментальних груп по формуванню професійних якостей, по опануванню педагогічними вміннями, підвищила об'єктивність в самооцінці викладачами-початківцями своїх позитивних і негативних якостей, розширила сферу самовдосконалення, внаслідок чого активність і результативність роботи над собою у викладачів-початківців зростає. Дані порівняльного аналізу контрольних та експериментальних груп наведені в табл. 2.

Таблиця 2.

Порівняльний аналіз початкового та кінцевого етапів експерименту

Критерії	Експериментальні групи			Контрольні групи		
	само-оцін.	експер. оцінка	середня	само-оцін.	експер. оцінка	середня
На початку експериментальної роботи						
Мотиви	3.2	2.8	3	3.3	2.7	3
Знання	3.5	2.9	3.2	3.4	2.8	3.1
Розв'яз.пед.завдан	3.5	2.9	3.2	3	2.8	2.9
Середній показник	3.4	2.9	3.1	3.23	2.8	3.00
Після закінчення експериментальної роботи						
Мотиви	4.5	4.3	4.4	4.0	3.8	3.9
Знання	4.6	4.4	4.5	4.1	3.6	3.9
Розв'яз.пед.завдан	4.7	4.6	4.7	4.0	3.7	3.9
Середній показник	4.6	4.4	4.5	4.1	3.7	3.9

Результати порівняльного аналізу за етапами експериментальної роботи свідчать, що опанування професійними якостями і педагогічними вміннями в процесі професійного становлення у викладачів-початківців експериментальних груп здійснювався швидше, ніж у контрольних групах (табл. 3)

Таблиця 3

Рівень професійної компетенції після закінчення експерименту

ГРУПИ		Рівень компетенції				
		5-тий	4-тий	3-тій	2-гий	1-ший
		кіл. в люд./		кіл. в %		
1	Експериментальні	2 9.5	5 23.8	4 19	4 19	6 28.6
	Контрольні	1 5.6	3 16.7	4 22.2	5 27.3	5 27.3
2	Експериментальні	3 13.6	6 27.3	5 22.9	5 22.9	3 13.6
	Контрольні	1 4.2	4 16.7	4 16.7	7 29.2	8 33.3
3	Експериментальні	1 5.3	4 21.1	6 31.6	6 31.6	2 10.5
	Контрольні	2 11.8	3 17.6	4 23.5	3 17.1	5 29.4
4	Експериментальні	5 21.7	7 30.4	6 26.1	2 8.7	3 13
	Контрольні	2 10.5	3 15.8	4 24.1	4 24.1	4 24.1
Усього						
	Експериментальні	11 12.9	22 25.9	21 24.7	17 20	14 16.5
	Контрольні	6 7.7	13 16.7	18 23.1	19 24.4	22 28.2

За результатами аналізу роботи викладачів-початківців експериментальних і контрольних груп автор зробив висновок, що запропонована методика підвищила ефективність формування професійних якостей і опанування педагогічними вміннями в процесі професійного становлення офіцерів-викладачів експериментальних груп. Професійне становлення відбувається цілеспрямовано і систематично.

% викладачів

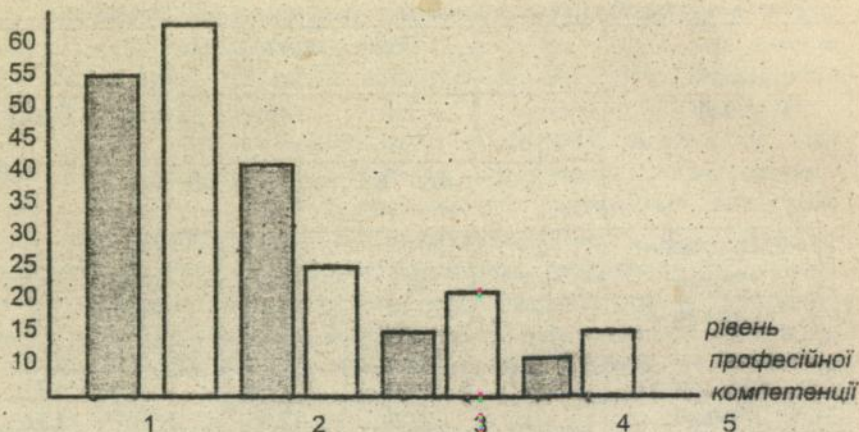

Рис. 2. Діаграма на початку експерименту.

% викладачів

Рис. 3. Діаграма наприкінці експерименту.

■ - експериментальні групи

□ - контрольні групи

Аналіз результатів контрольних та експериментальних груп свідчить про те, що в експериментальних групах спостерігаються значні якісні зміни за всіма показниками. Експериментальне дослідження свідчить про ефективність розробленої автором системи впливу, спрямованої на професійне становлення викладачів-початківців.

У процесі дослідження автором розроблено комплекс **методичних рекомендацій**. До нього належать:

академічний план основних заходів дворічного науково-методичного семінару;

кафедральний план основних заходів однорічного семінару викладачів-початківців.

Для ефективного використання цих планів необхідно розробити наступні організаційно-методичні документи.

1. Документи, які розробляються вузом. До них належать: рекомендації щодо підготовки, проведення та оцінки пробного заняття; рекомендації щодо раціонального використання бюджету часу; методичні рекомендації щодо підготовки та проведення всіх видів навчальних занять; рекомендації щодо роботи із науковою інформацією.

2. Документи, які складаються офіцером-викладачем; до них належать: преспективний план професійного становлення офіцера-викладача; програма самовдосконалення офіцера-викладача; щоденник професійного становлення офіцера-викладача.

В процесі дослідження автором визначено систему організації та керування. Вона включає:

рекомендації для визначення профпридатності офіцерів до педагогічної діяльності; алгоритм складання (обґрунтування) акмеограми (професійного становлення) офіцерів-викладачів; розробку програми професійного становлення; програму пошуку засобів, форм і методів підвищення якості підготовки офіцерів-викладачів військового вузу; інформацію про необхідні функції, результати, знання, уміння, навички, якості, позиції, інваріанти; методи ухвалення конкретного рішення по управлінню професійним становленням офіцерів-викладачів.

Як продемонструвала дослідницька робота, результативність дії професійного становлення викладача-початківця у військовому вузі забезпечується за таких умов:

орієнтація викладача-початківця на розвиток педагогічних здібностей і якостей, творчої діяльності; різноманітне і послідовне оновлення змісту професійного становлення; регулювання пізнавальної активності викладачів-початківців; підвищення значення самоосвіти викладачів-початківців; диференційований підхід до викладача-початківця при наданні методичної допомоги з боку наставника; організація педагогічної та методичної діяльності викладачів-початківців через систему взаємопов'язаних і взаємообумовлених способів.

У висновку підведено підсумки дослідження:

1. Професійне становлення офіцера-викладача як соціальне, психолого-педагогічне явище є процесом активної, цілеспрямованої, організованої роботи кожного офіцера-викладача з метою цілеспрямованого формування в собі педагогічних умінь і психологічних якостей.

2. Проведене дослідження підтвердило те, що ефективність професійного становлення викладачів-початківців обумовлюється

створенням у військовому вузі комплексної системи заходів щодо організації та удосконалення педагогічної діяльності; забезпеченням послідовності професійного становлення тісною єдністю навчальної і позанавчальної роботи; різноманіттю видів і форм цієї діяльності.

3. Професійне становлення здебільшого обумовлене діями внутрішніх чинників, до яких належать: потреба у всебічному розвитку особистості офіцера-викладача; пізнавальна установка на всебічне самовдосконалення; знання теорії самоосвіти; вміння використовувати в роботі над собою різні методи, самоконтроль, вольове саморегулювання, самоаналіз, самооцінку, розвиток самокритичності і самопізнання, мотивації до військово-педагогічної діяльності.

4. Психолого-педагогічний механізм професійного становлення офіцерів-викладачів включає самосвідомість, планування самовдосконалення; самоаналіз і самооцінку.

5. Подальше дослідження проблеми професійного становлення офіцерів-викладачів необхідно проводити за такими напрямками:

комплексне дослідження професійного становлення офіцерів-викладачів протягом всього періоду педагогічної діяльності у військовому вузі; дослідження внутрішніх факторів підвищення ефективності професійного становлення офіцерів-викладачів; дослідження впливу різних видів діяльності на активізацію професійного становлення офіцерів-викладачів.

Список опублікованих автором праць

1. Гладкова В. М., Корольов О. П. Акмеологічні основи становлення починаючого офіцера-викладача //Збірник науково-методичних робіт.- Хмельницький: Видавництво АПВУ, 1997. - N 4.- ч.ІІ. - С.41 - 45.

2. Іщенко Д. В., Корольов О. П. Рівні професійної компетенції //Збірник науково-методичних робіт. - Хмельницький: Видавництво АПВУ, 1995. - N4.- ч.І. -С 37 - 39.

3. Корольов О. П. Алгоритм становлення починаючого офіцера-викладача: Навчально-методичний посібник. - Хмельницький: Видавництво АПВУ, 1996. - 36 с.

4. Корольов О.П. Педагогічне керівництво та супроводження професійного становлення офіцерів-викладачів //Збірник науково-методичних робіт. - Хмельницький: Видавництво АПВУ, 1997. - N 4.- ч.ІІ. - С. 23 - 25.

Корольов О. П. Професійне становлення викладачів-початківців військового вузу. - Рукопис.

Дисертація на здобуття вченого ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 20.02.02 - військова педагогіка і психологія. - Академія Прикордонних військ України імені Богдана Хмельницького. Хмельницький, 1997.

Дисертація присвячена питанням професійного становлення тих офіцерів-викладачів, які не мають спеціальної педагогічної освіти. В роботі розглядається ситуація, яка ще недостатньо вивчена сучасною педагогічною наукою, а саме: коли людина зрілого віку змінює специфіку своєї діяльності. Встановлено, що процес опанування новою професією прискорюється, якщо для цього існує еталон-акмеограма (те, до чого повинні прагнути офіцери-викладачі); підготовка здійснюється на двох рівнях (кафедральному та академічному) і при цьому використовується цілий комплекс раціональних форм і методів. У роботі запропоновано акмеограму, комплекс форм і методів, що можуть бути використані під час професійного становлення, їх ефективність обґрунтована теоретично і підтверджена експериментально на практиці. Основні результати роботи використані у навчально-виховному процесі ряду військово-навчальних закладів.

Ключові слова: професійне становлення, діяльність, педагогічна діяльність, спілкування, самовдосконалення, акмеограма, офіцер-викладач.

Королев А. П. Профессиональное становление начинающих преподавателей военного вуза. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 20.02.02 - военная педагогика и психология. - Академия Пограничных войск Украины имени Богдана Хмельницкого. Хмельницкий, 1997.

Диссертация посвящена вопросам профессионального становления офицеров-преподавателей, не имеющих специального педагогического образования. В работе развивается новое направление в педагогике, а именно: рассматривается ситуация, когда человек в зрелом возрасте меняет сферу своей деятельности. Установлено, что процесс освоения новой профессии ускоряется, если для этого: существует эталон - акмеограмма (то, к чему должны стремиться офицеры-преподаватели); подготовка их осуществляется на двух уровнях (кафедральном и академическом) и, при этом, используется целый комплекс форм и методов. В работе обоснована теоретически и под-

тверждена практически предложенных форм и методов, используемых в них. Основные результаты работы нашли применение в учебно-воспитательном процессе ряда военно-учебных заведений.

Ключевые слова: профессиональное становление, деятельность, педагогическая деятельность, общение, самосовершенствование, акмеограмма, офицер-преподаватель.

Korolyv A.P. The process of professional development of an instructor who has just started working at the Higher Educational Institution. - Manuscript.

This thesis is for taking a scientific degree of a Candidate of Pedagogical Sciences on the speciality 20.02.02 - Military Pedagogics and Psychology. - The Academy of the Border Guard named by Bogdan Khmelnytsky. Khmelnytsky City, 1997.

The thesis is dedicated to the problems of the professional development of military instructors who do not have a specialized pedagogical education. A new trend in pedagogics, which is a change of professional inclinations of an adult man, has been developed. It has proved, that this development process, gets faster if there is an aim-acmeogramme. The instructor's training is based on two levels (that of the department and that of the Academy). A system of approaches and methods is used in the process of training teaching techniques has been approbated theoretically and proved practically. The results of this work have been applied to the instruction process of different military educational institutions.

The key words are: professional development ;activity, pedagogical activity, self-perfection, acmeogramme, military instructor.

Підп. до друку 25.12.97 Формат 60x84/16 Умов. др.а. 1,0

Тираж 100 прим. Замовл. № 35

Друкарня Академії ПВУ

м. Хмельницький, вул. Шевченка, 46. Тел. (03822) 9-90-04